

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

filologiya va san`at fakulteti

401-guruh talabasi Nurmetova Gulmiraning “Yangi o‘zbek
adabiyoti” fanidan yozgan

REFERAT

Mavzu: Oybekning “Navoiy” romani haqida

Urganch-2013

Mavzu: Oybekning “Navoiy” romani haqida

Reja:

1.Kirish.

II.Asosiy qism:

1. Roman xususida.

2.”Navoiy” romani haqida

3.Roman badiiyati xususida

4. Romanda Navoiy siymosining tasvirlanishi

III.Xulosa

Roman – yangi davr adabiyotidagi katta hajmli epik asar bo‘lib, uning asosiy xususiyatlari inson hayotini butun murakkabligi bilan har tomonlama va to‘liq tasvirlashdan, ishtirok etuvchi shaxslar taqdirini aks ettiruvchi ko‘p rejali sujetga ega bo‘lishdan iboratdir. Bu xususiyatlar roman janri taraqqiyotining turli bosqichlarida turlicha namoyon bo‘ladi. Ayrim manbalarda Apuleyning «Dafnis va Xloya», Petroniyning «Satirikon», Fon Eshenbaxning «Tristan va Izolda» kabi asarlari roman deb yuritiladi. Haqiqatan bunday asarlarda romanga xos muhim belgilar mavjud bo‘lsa ham, biroq hozirgi ma‘nodagi haqiqiy roman Uyg‘onish davrining oxirlariga kelib paydo bo‘ldi. Roman janrining shakllanishi renessans davrida yaratilgan Bokachchoning «Dekameron» tipidagi novellalar kitobining yuzaga kelishi bilan bog‘liqdir. SHuni ham aytib o‘tish kerakki, roman termini turli davrlarda turlicha ma‘noda qo‘llanilgan. Masalan, XII-XIII asrlarda fransuz, italyan, portugal kabi roman tillarida yozilgan hikoyalarni boshqa tillarda yozilgan epik asarlardan farqlab turish uchun roman deb atashgan. Keyinchalik katta hajmli epik asarlarning maxsus janr sifatida shakllanishi natijasida «romanik» sifati mustaqil janr atamasiga, ya’ni «roman»ga aylandi.

Roman janr sifatida o‘z-o‘zidan paydo bo‘lgan emas. Unga, bir tomondan Uyg‘onish davrining novellachiligi, ikkinchi tomondan, ko‘p asrlik xalq eposi asos bo‘ldi. Chunki katta hayotiy qamrovga ega bo‘lish, shunga mos katta epik tasvir faqat xalq eposiga xos xususiyat edi. Shunga qaramay, roman janri xalq eposidan o‘zining juda ko‘p xususiyatlari bilan farqlanib turadi. Masalan: 1. Agar xalq eposida butun tasvir xalq idealini aks ettiruvchi yagona qahramon yoki qahramonlar atrofida bo‘lsa, romanda oddiy insonning shaxsiy hayotini tasvirlash orqali ijtimoiy hayot aks ettiriladi. 2. Agar xalq eposida tasvirlangan voqealar «epik davr» deb atalgan juda qadimiy «ideal hayot»ga doir bo‘lsa, romanda (tarixiy roman bundan mustasno) tasvirlangan voqealar asarning yaratilish davriga, qisqasi, konkret hayotga aloqador bo‘ladi. 3. Xalq eposi hamma vaqt xalq idealini ifodalagani uchun, ko‘proq qahramonona ruh, ko‘tarinki poetik xarakter kasb etgan

bo'lsa, roman xalq eposiga nisbatan hayotiy, kundalik turmush voqealari, asosida yaratilganligi uchun ham qahramonona ko'tarinki poetik tasvirdan ko'ra ob'ektivroq tasvirga ega bo'ladi.

Roman janri epik proza janrlarining eng yuksak va eng oxirgi rivojlanish nuqtasi bo'ldi. O'rta asrlardagi ritsar romanida ayrim feodallar, ularning sarguzashtlari, qahramonliklari fantastik bo'yoqlarda tasvirlanganligi uchun ham, ularga hozirgi ma'nodagi roman termini o'lchovi bilan qarab bo'lmaydi. Chunki roman XVI-XVII asrlardagi memuar adabiyotning boy ijodiy an'alaridan foydalandi. Masalan, dengiz sayyohlarining kundaliklari va esdaliklari «Robinzon Kruzo» kabi, ko'pgina romanlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lgan. XVIII asrga kelib roman keng epiklik bilan bir qatorda, psixologik tasvir jihatidan ham ancha boyidi. Bu davrda Filding, Stollert kabilarning ijtimoiy-maishiy romanlari bilan bir qatorda, Russo, Gyotelarning psixologik romanlari ham yuzaga keldi.

XVIII asrning oxiri - XIX asrning boshlarida roman janri bir daraja inqirozga uchradi. Chunki bu davrdagi romantik adabiyot va bu adabiyotning sub'ektiv-lirik xarakteri romanning ochiq epik tasvir xarakteriga monelik qilar edi. Shuning uchun bu davrda roman janrining yangi turi – tarixiy roman yuzaga kelgan bo'lib, uning namoyandalari Valter Skott, Viktor Gyugo va Gogol hisoblanadi. XIX asrning ikkinchi choragidan boshlab roman janrining taraqqiyotida klassik davr boshlandi. Bu davrda Stendal, Balzak, Dikens, Tekkerey, Lermontov, Turgenev Flober va Mopassanlarning ajoyib romanlari yuzaga keldi.

XIX asrning ikkinchi yarmida esa rus romanchiligida L Tolstoy va F. Dostoyevskiylar maydonga chiqdilar; ularning yaratgan asarlari butun jahon romanchiligining taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Inson qalbining tovlanishlarini butun nozikligi bilan ochib berish va yakka shaxs taqdirida butun bir ijtimoiy davr xarakterini tasvirlash mahorati bu ikki buyuk san'atkorning romanlarida to'la-to'kis namoyon bo'ldi. XX asrning T. Mann, Anatol Frans, Romen Rollan, Golsuorsi, E. Xeminguey, Rabindranat Tagor, A. Qodiriy kabi romanchilari ularning ijodiy maktabidan oziqlandilar. O'zbek adabiyotida

A.Qodiriy , O.Yoqubov , P.Qodirov va Oybek barakali ijod qildilar.

Ayniqsa, Oybek ijodida roman janri alohida ahamiyat kasb etadi. Oybekning ijodiy faoliyati bo'yicha, Homil Yoqubovning «Oybek» (1960), «G'oyaviylik va mahorat» (1963), «Adibning mahorati» (1966), Matyoqub Qo'shjonovning «Oybek mahorati» (1962), Naim Karimovning «Oybek» kitoblari, shuningdek, «Oybekning ijodiy metodi va badiiy mahorati» (1985) nomli maqolalar to'plami alohida diqqatga sazovordir. Ularda yozuvchi asarlari tahlilga tortilib, badiiy, g'oyaviy, tematik xususiyatlari ko'p va keng ochib berilgan.

Homil Yoqubovning Oybek haqidagi har uchala kitobi ham, avvalo, dalillarga boyligi, tahlilning puxtaligi, ilmiy xulosalarga seroblighi bilan ajralib turadi. Muallif Oybek ijodi misolida zamonaviylik va tarixiylik, an'ana va novatorlik, konflikt va xarakter, hayotiylik va badiiy to'qima, shakl va mazmun, lirik, epik va liro-epik janrlarning o'ziga xos xususiyatlari, ular orasidagi umumiy va farqli jihatlar to'g'risida atroflicha fikr yuritgan, oybekshunoslik va uning taraqqiyoti masalalariga alohida e'tibor qaratib, bu sohadagi ayrim xato va chalkashliklarga aniqlik kiritgan.

Matyoqub Qo'shjonovning «Oybek mahorati» kitobida adib mahorati ijodiy rivojlanish jarayoni, o'ziga xos uslub masajalari bilan bog'liq tarzda tahlil etilgan. Xususan, Oybek asarlaridagi asosiy xarakterlarning shakllanishi sinchkovlik bilan yoritilib, sujet va kompozitsiya, shakl va mazmun, ijodiy metod va badiiy mahoratga bog'liq tarzda ochib berilgan.

To'g'ri, bunday tadqiqotlar oson kechgan, silliq rivojlangan emas. Oybekka, uning adabiyotning chinakam yutug'i hisoblanmish asarlariga tosh otilgan vaqtlar bo'lgan ideallashtirgan, millatchilikka yo'l qo'ygan, deya asossiz tanqid qilingan. Xayriyat, tezda har ikkala maqola ham qattiq zarbaga uchradi. B. Fayziyev o'z xatosini ochiqchasiga tan oldi. U «Musa aka, men Sizning «Navoiy» romaningizga maqolamda bir tomonlama yondashdim. Asaringizning umumiy g'oyaviy yo'nalishini ifodalamaydigan bir elementni topib olib, Sizga katta ayblar to'nkadim. Navoiy obrazini pomeschchik sifatida aks ettirmadingiz, deb ayyuhannos soldim. Roman arxaik so'zlar bilan to'lib-toshganligini qayd qildim va

hokazo. Umuman, mening o'sha 16.V.1953-yil «Qizil o'zbekiston» gazetasida asaringiz haqidagi maqola bilan chiqishim, Sizga juda katta zarba bo'lganligini butun vujudim bilan his qildim. Men nodonlik qildim. o'sha mudhish maqolam bilan hatto o'zimni-o'zim ham bepichoq so'ydim», — deb yozgan edi.

Yozuvchi Oybek ijodi haqida mustaqillik yillarida davr talablariga mos ravishda yangi tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Adib ijodi sog'lom fikr asosida tadqiq va tahlil etilib, Oybekning ulug'ligini tasdiqlovchi yangi-yangi ilmiy xulosalar chiqarilmoqda. N. Karimov, S. Mamajonov, B. Nazarov, U. Normatov, O. Sharafiddinovlarning «XX asr o'zbek adabiyoti tarixi» (Toshkent, «o'qituvchi», 1999-yil.) darsligi, U. Hamdamovning nomzodlik, A. Sabriddinovning doktorlik dissertatsiyalari bunga yaxshi misol bo'ladi.

Oybek 1905-yil 10-yanvarda Toshkentda hunarmand-bo'zchi Toshmuhammad aka oilasida tug'ilgan. Oybek adabiy taxallus bo'lib, yozuvchining asl ismi Musodir. Bolaligi haqida Oybek: «Otam yoshligida bo'zchi, keyin Xumson va Yangibozor qishloqlarida baqqollik qilgan o'qimagan, jahli tez, tajang bir odam edi. Onam jismoniy kuchsiz, lekin aqlli, ziyrak, rahmdil va har ishga epchil xotin edi. Do'ppi, jiyak va qo'l ishlari bilan ko'p mashg'ul bo'lardi. Ishdan bo'shagach, ko'p vaqt kitob o'qirdi», — deb yozgan edi. ;

Oybek avval eski maktabda, so'ng yangi maktabda o'qigan. U 1930-yilda o'rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgi o'zbekiston Milliy universiteti)ning ijtimoiy fanlar fakultetini bitirib, 1935-yilgacha shu dorilfununda siyosiy iqtisod fanidan dars bergan va O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Til va adabiyot ilmiy-tadqiqot institutida ilmiy xodim bo'lib ishlagan (1934-1937). O'zbekiston o'quv pedagogika nashriyotida adabiy tarjimon va muharrirlik vazifasini bajargan (1938-1941). 1943-1951-yillar davomida o'zbekiston Fanlar akademiyasining ijtimoiy fanlar bo'limini boshqargan. 1945-1949-yillarda o'zbekiston Yozuvchilar uyushmasiga rais bo'lib ham ishlagan. «Sharq yulduzi», «O'zbek tili va adabiyoti» jurnallariga bosh muharrirlik qilgan.

Ko'rinadiki, Oybek adabiy-ijodiy ishni doimo jamoat-tashkilotchilik ishi bilan qo'shib olib borgan va har ikkala sohada ham yuqori ko'rsatkichlarga erishgan.

Oybekning adabiyot va ilm-fan sohasidagi xizmatlari munosib taqdirlandi. Oybek 1943-yilda o'zbekiston Fanlar akademiyasi tashkil etilishi bilanoq unga haqiqiy a'zo etib saylandi. 1965-yilda «O'zbekiston xalq yozuvchisi» degan faxriy unvonga sazovor bo'ldi, yetti orden va bir qancha medallar bilan mukofotlandi. «Navoiy» romani uchun Davlat mukofoti (1946), «Bolalik» qissasi uchun O'zbekiston Davlat mukofoti (1964)ga loyiq topildi.

Oybek xotirasini abadiylashtirish borasida ko'pgina tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan, qator maktablar, o'quv yurtlari, xiyobon va ko'chalar, jamoa va davlat xo'jaliklari Oybek nomi bilan atalmoqda. Toshkentda Oybekning uy-muzeyi tashkil qilingan. Toshkent metropoliteni bekatlaridan biriga Oybek nomi berilgan. Oybek adabiyot maydoniga 20-yillarning boshlarida dastlab lirik shoir sifatida kirib kelgan. Oybekning ilk she'riy asarlari hali u texnikumda o'qib yurgan kezaridayoq yozilgan. Yosh shoirning matbuotda e'lon qilingan birinchi she'ri «Cholg'u tovushi» deb ataladi («Armug'on» to'plami, 1922-yil.). Keyinchalik shoirning «Tuyg'ular» (1926), «Ko'ngil naylari» (1929), «Mash'ala» (1932) singari she'rlar to'plamlari birin-ketin yuzaga kela boshladi. Bu asarlar yangi-o'zbek she'riyatiga nodir bir iste'dod sohibi kirib kelganligidan dalolat beradi. Oybekning adabiyotda o'z o'rnini topishi va ijodiy o'sishi osonlikcha bo'lmadi. Shoir yoshligida murakkab ijodiy o'sish-izlanish davrini boshidan kechirdi. Oybek o'z ijodiy yo'lidagi ana shu o'nqir-cho'nqirlarni nazarda tutib: «Mening birinchi she'rlarimda qarama-qarshiliklar, izlanishlar hali ko'p edi. Zamonaning eng muhim voqealariga javoban yaratilgan she'rlar bilan bir qatorda... mungli nido bilan sug'orilgan, mavhum, tushkunlik ruhida yozilgan she'rlar ham bor edi»⁵⁹, — deb yozgan edi. Shoirning «Kuz va qiz», «Qish kechalari», «Xotiradan izlar», «Farg'ona oqshomi», «Ayriliq va darvesh», «Sharq uchun», «O'zbek eli» kabi she'rlari «tushkunlik ruhida yozilgan» asarlardandir.

Ularda mungli nido alomatlarining uchrashi o'sha davr hayotida mavjud bo'lgan haqsizlik va ijtimoiy adolatsizlikka qarshi norozilikning o'ziga xos ifodasidir. Oybek yoshligidanoq haqiqatni yozish, xalq ruhiyatini haqqoniy aks ettirish yo'lidan borgan.

Oybek o‘z taqdirini xalq taqdiri bilan mahkam bog‘laydi, tinmay izlanadi, hayotni sinchiklab o‘rganadi. 1928-yilda: «Og‘aynilar! Davrimizni qalbga solganman. Cho‘llardagi sarob izni anglab olganman. Kurashadi ikki to‘lqin qarab turaymi?», — deb xitob qilishi («Tovushim») shoirning sho‘rolar pozitsiyasini ma’qullaganidan dalolatdir. Oybek o‘z ijodining ilk davrida Cho‘lpon ta’sirida bo‘lgan. Undan ko‘p narsa o‘rgangan. Buyuk shoir ta’sirida qator cho‘lponona she’rlar yaratgan.

Oybek 20-yillarda asosan o‘rganish va izlanish davrini o‘tagan bo‘lsa, 30-yillarda ijodiy kamolot bosqichiga ko‘tarildi va boy til ekanini inkor qiluvchilarga qarshi dadil kurashadi. o‘zbek tilining boyligini amalda namoyish qiluvchi ajoyib badiiy asarlar yaratadi.

Oybekning “Qutlug‘ qon” , “Quyosh qoraymas” , “Navoiy ” kabi mashhur romanlari mavjud.

Ayniqsa, Adibning «Navoiy» (1944) romani o‘zbek adabiyoti tarixida faxrli o‘rin tutadi. Yuzaki qaraganda, Oybek urush yillarida uzoq o‘tmish mavzusida «Navoiy» romanini yaratish bilan o‘sha jangovar davr talablaridan uzoqlashganday ko‘rinadi. Aslida esa bunday emas. Chunki Oybek o‘tmish voqeligini aks ettirish, buyuk tarixiy shaxs Alisher Navoiy obrazini yaratish, uning Vatanga va xalqqa bo‘lgan cheksiz muhabbatini tasvirlash asosida vatanparvarlik, insonparvarlik, qahramonlik va yomonlikka nafratni targ‘ib qildiki, urush davri talablariga to‘la mos kelar edi.

« Navoiy» tarixiy-biografik roman janrining nodir namunasidir.

Roman voqeasi 18 yoshli yigit — Alisher Navoiyning Samarqanddan Hirotga qaytishi bilan boshlanadi va Navoiy hayotining eng samarali va eng sermazmun davrlarini qamrab oladi. Asar voqeasi Navoiyning o‘limini aks ettirish bilan tugaydi. Demak, asarda Navoiy tarjimai holining asosiy bosqichlari hayot haqiqatiga mos holda yorqin tasvirlangan. Asarda Navoiyning olijanob fazilatlari, ajoyib xislatlari, Vatan, xalq va adabiyot oldidagi buyuk xizmatlari birin-ketin ochila boradi. Navoiy obrazi romanda el va xalq uchun qayg‘uruvchi, yurtning baxt-saodati haqida jon kuydiruvchi, adolat va haqqoniyat uchun astoydil

intiluvchi ulug' siymo sifatida namoyon bo'ladi. Navoiy o'z do'stlariga nasihat qilibshunday deydi:

«...har nechuk falokatni daf etmoqqa g'ayrat qilmoq kerak... Muborak Vatanning, el-ulusning salomatligi uchun fidokorlik ko'rsatmoq vazifamizdir. Sizdan tilagim shuki, bir-birimizga, davlatga, yurtga vafo, sadoqat, muhabbat bilan bog'lanaylik. Vafo va muhabbat — ulug' qudratdir», — deydi.

Oybek romanda buyuk shoir obrazini yaratishda Navoiyning turkiy til va adabiyotga bo'lgan munosabati tasviridan ham o'rinli foydalangan. Romanda haqqoniy tasvirlanganidek, Navoiy o'z ona tilisi — turkiyni dil-dildan sevadi.

Oybek romanda Alisher Navoiy boshqa tillarni hech bir kamsitmaganligini to'g'ri ta'kidlaydi. Romanda Navoiy shoir Binoiyga e'tiroz bildirib:

«Biz fors tilining qudrat va ahamiyatini, u tildagi asarlarning husn va salobatini hech vaqt inkor etmadik. To'g'likdan boshlab fors tilida ham qalam surmoqdamiz. Ammo tilimizning afzalligi biz uchun ulug' haqiqatdir. Biz

to'g'likda bu haqiqatning ishqini ko'nglimizga jo qilganmiz, o'lganimizcha bu ishqni saqlaymiz! Shaharlarni, qishloqlarni, sahro va tog'larni to'ldirgan el-ulusimiz, urug'-aymog'imiz bor, uning o'z zavqi, fahmi-idroki bor. Biz elimizning zavqini, tabiatini nazarda tutib, uning o'z tilida qalam suraylikki, uning ko'ngli fikr gullari bilan to'lsin. Turkona soz bilan tarannum etaylikki, elning yuragi mavjga kelsin. So'z gulshanidan o'zga ellar qatorida bizning elimiz ham bahramand bo'lsin», — deydi.

Oybek romanda Jomiy bilan Navoiyni bir-biriga ustoz va shogird ekanini maftun bo'lib tasvirlaydi. Umr o'rtasidagi oddiy insoniy munosabatlar ham samimiyat bilan ifodalangan. Navoiy Marvga jo'nash oldidan xayrlashish niyatida Jomiy huzuriga tashrif buyuradi. «Jomiy unihar vaqtdagi singari shavq bilan qarshiladi. Navoiy o'tirgan hamon ulug' chol (Jomiy) muloyim tabassum qilib, o'ziga xos mayinlik bilan: «Endi ko'zlarimizni Marv tomonga intizor qilurmisiz?» — dedi.

«Navoiy» romanida Husayn Boyqaro, Xadicha begim, Mo'min Mirzo, Darveshali, Binoiy, Majididdin singari tarixiy shaxslar obrazi ham berilgan. g'oyat

ustalik bilan yaratilgan bu obrazlar bosh qahramon Navoiy xarakterini ochishda muhim o'rin tutadilar. Chunki adib bu obrazlar vositasida o'sha davr hayotini haqqoniy ko'rsatgan. Asarda podshoh Husayn Boyqaroning o'z o'g'li Badiuzzamonga qarshi jang qilishi, nabirasi Mo'min Mirzoni qatl etish haqida farmon berishi, shahzodalarning bir-biriga qarshi qilich qayrashi, bir-biriga xiyonat qilishi singari fojiali voqealar, ziddiyatlar g'oyat ta'sirli qilib ifodalangan.

Romanda tarixiy shaxs obrazlari bilan birga, Sultonmurod, Dildor, Arslonqul, Zayniddin, To'g'onbek singari badiiy to'qima obrazlarning ham o'ziga munosib o'rni bor. Oybek bu obrazlar orqali o'sha davrdagi ma'lum ijtimoiy guruhlar hayotini umumlashtirib ko'rsatib bergan. Shuningdek, bu obrazlar vositasida bosh qahramon Navoiy xarakterini, uning fazilatlarini yanada yorqinroq ochgan.

«Navoiy» romanida XV asr hayoti uchun tipik bo'lgan xilma-xil voqea-hodisalar aks ettirilgan, rang-barang obrazlar yaratilgan. Hayot haqiqati ustalik bilan badiiy haqiqatga aylantirilgan. Bunda yozuvchi obraz yaratishda psixologik tahlildan, til imkoniyatlaridan, jumladan, har bir personajning o'ziga xos fe'l-atvorini va individual tilini berish san'atidan unumli foydalangan. Shunga ko'ra romandagi barcha obrazlar o'z xarakteri va individual tili e'tibori bilan bir-biridan ajralib, o'zaro farqlanib turadi.

Ma'lumki, badiiy asarda personaj nutqi singari muallif nutqi ham aniq va obrazli bo'lishi, milliy tarovat bilan bezangan, davr ruhi bilan sug'orilgan bo'lishi shart. Asarda qaysi davr hayoti tasvirlangan bo'lsa, o'sha davr kishilari nutqidagi til xususiyatlari ham aks etishi kerak. Bu jihatdan «Navoiy» romanining tili ibratlidir. Oybekshunos olim Homil Yoqubov to'g'ri qayd qilganidek: «Navoiy» romani o'zbek tarixiy romanchiligi tilining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Asar tili o'tmish davrning jonli tilini yaratish namunalaridan biri bo'lib qoldi, unda besh yuz yil avval yashagan tarixiy qahramonlarning tili hozirgi kitobxonlarga tushunarli qilib qayta tiriltirildi. Oybek roman tili oldida turgan bu murakkab vazifani to'g'ri hal qildi. Yozuvchining muvaffaqiyati shunda bo'ldiki, u qahramonlar nutqi bilan muallif nutqi o'rtasiga keskin chegara qo'ymadi va tarixiy hamda zamonaviy nutqni bir-biriga uyg'unlashtirdi. U shaxslarning so'zlashuvida

Navoiy asridagi adabiy til koloritini saqlash, ayrim grammatik va morfologik formalarni stillashtirish bilan birga, ularni o‘zbek adabiy tilining hozirgi taraqqiy bosqichiga xos asosiy qoidalarga bo‘ysundirdi, mumkin qadar hozirgi zamon kitobxonining tushunishiga yaqinlashtirdi. Ammo shunisi borki, muallif tilining personajlar tilidan tamoman uzilib qolishi va hozirgi kunning lug‘at tarkibidagi yangiliklar bilan boyitilishi mumkin emas edi. Shuning uchun yozuvchi avtor tili bilan personajlar tili o‘rtasidagi stilistik birlikni saqlashga harakat qildi, arabcha, tojikcha va hozirgi kunda iste‘moldan chiqib ketgan arxaik so‘zlarni o‘rinli ishlatdi»

Xulosa qilib aytganda, «Navoiy» romani o‘zbek romanchiligining ajoyib namunasi va juda katta yutug‘idir. Bu roman jahondagi rus, ingliz, ukrain, nemis, belorus, qozoq, turkman, ozarbayjon, tojik, arab, fors, eston, latish va xitoy tillariga tarjima qilingan va hamma joyda kitobxonlarga manzur bo‘lgan.

Oybekning «Qutlug‘ qon», «Navoiy», «Ulug‘ yo‘l» romanlarida xalqimizning o‘tmish hayoti tasvirlangan bo‘lsa, «Oltin vodiya shabadalar» (1950), «Quyosh qoraymas» (1959) romanlarida zamonaviy voqelik aks ettirilgan.

so‘z va iboralar, bu obraz tiliga individual tus bergan.

Romanda personajlar tili singari muallif nutqi ham katta mahorat bilan ishlangan. Asarda Oybek jonli xalq tili boyliklari: xalq maqollari, hikmatli so‘zlar va obrazli iboralardan, shuningdek, o‘xshatish, sifatlash, jonlantirish, mubolag‘a, majoz kabi tasviriy vositalardan unumli foydalangan.

Oybek o‘tmish voqeligini aks ettirish, buyuk tarixiy shaxs Alisher Navoiy obrazini yaratish, uning Vatanga va xalqqa bo‘lgan cheksiz muhabbatini tasvirlash asosida vatanparvarlik, insonparvarlik, qahramonlik va yomonlikka nafratni targ‘ib qildiki, urush davri talablariga to‘la mos kelar edi.

«Navoiy» tarixiy-biografik roman janrining nodir namunasidir.

Roman voqeasi 18 yoshli yigit — Alisher Navoiyning Samarqanddan Hirotga qaytishi bilan boshlanadi va Navoiy hayotining eng samarali va eng sermazmun davrlarini qamrab oladi. Asar voqeasi Navoiyning o‘limini aks ettirish bilan tugaydi. Demak, asarda Navoiy tarjimai holining asosiy bosqichlari hayot

haqiqatiga mos holda yorqin tasvirlangan. Asarda Navoiyning olijanob fazilatlari, ajoyib xislatlari, Vatan, xalq va adabiyot oldidagi buyuk xizmatlari birin-ketin ochila boradi. Navoiy obrazi romanda el va xalq uchun qaygʻuruvchi, yurtning baxt-saodati haqida jon kuydiruvchi, adolat va haqqoniyat uchun astoydil intiluvchi ulugʻ siymo sifatida namoyon boʻladi. Navoiy oʻz doʻstlariga nasihat qilib: «...har nechuk falokatni daf etmoqqa gʻayrat qilmoq kerak... Muborak Vatanning, el-ulusning salomatligi uchun fidokorlik koʻrsatmoq vazifamizdir. Sizdan tilagim shuki, bir-birimizga, davlatga, yurtga vafo, sadoqat, muhabbat bilan bogʻlanaylik. Vafo va muhabbat — ulugʻ qudratdir»,— deydi.

Oybek romanda buyuk shoir obrazini yaratishda Navoiyning turkiy til va adabiyotga boʻlgan munosabati tasviridan ham oʻrinli foydalangan. Romanda haqqoniy tasvirlanganidek, Navoiy oʻz ona tilisi — turkiyni dil-dildan sevadi.

Asarda Navoiy obraziga xos xususiyatlar sofdillik , qatʼiyat va oliyjanoblik kabi fazilatlarda namoyon boʻladi.

Navoiy obrazida biz eng ulugʻ fazilatlarning koʻringanini, uning vatanparvarligini, doima xalq manfaatini oʻylaganini asarning barcha oʻrinlarida koʻrishimiz mumkin. Jumladan, uning ona vatan uchun, uning obodonligi yoʻlida qilgan zahmatli mehnatlari tahsinga loyiqdir.

Navoiy oʻsha davr Hirotda roʻy berib turgan salbiy holatlarning oldini olishga urinadi, Husayn Bayqaroni adolatga chorlaydi. Badiuzzamon va Husayn Bayqaro munosabatlarini yaxshilashga harakat qiladi.

Zamona notinchliklariga barham berish uchun yelib- yuguradi. Hamisha oʻz ona yurtiga vafodor farzand boʻlishga harakat qilgan.

Majididdin boshliq fitnachilarning soʻzlariga quloq solib, Husayn Bayqaro Alisher Navoiyni Astrobodga hokim qilib , Hirotdan uzoqlashtiradi. Oʻsha paytlarda Navoiy Vatan sogʻinchida oʻrtanadi va quyidagi ruboiysini yozadi.

Gʻurbatda gʻarib shodmon boʻlmas emish,
El anga shafiqu mehribon boʻlmas emish,
Oltin qafas ichra gar qizil gul bitsa

Bulbulga tikondek oshiyon bo'lmas emish.

Navoiy romanda chinakam vatanparvar kishi sifatida tasvirlangan.

Oybek asarda haqqoniy hayotni tasvirlashga harakat qilgani, uning tarixiy haqiqatni to'liq o'zlashtirib olganini e'tirof etish joizdir.

A.Navoiy xalq obodonchiligi yo'lida tinimsiz mehnat qiladi. Bosh muhrdor va vazir bo'lgan paytlari ariqlar qazdirib, bog'lar barpo qildirib, binolar qurilishiga sabab bo'ladi.

Asarda Navoiyning muhabbati berilmagan , Ammo Navoiy bir- biriga muhabbatlari cheksiz bo'lgan Arslonqul va Dildorni fojialardan saqlab qolib , muhabbatlariga erishishlariga ko'maklashadi. Garchand asarda bu qahramonlar to'qima obraz sifatida berilsa ham, tarixda Navoiy bunday ulug' ishlarni qilganligiga shubha yo'q.

A.Navoiy o'zining mashhur asarlari bilan olamga tanilgan. Oybek mahorat bilan shoirning ijod jarayonini ham ko'rsata olgan. Navoiyning "Xamsa" ni yozish jarayonidagi mashaqqatlarini , shuningdek , boshqa asarlarini ham qay tarzda dunyo yuzini ko'rganini tasvirlashga harakat qilgan.

Navoiyning dinga bo'lgan munosabati ham asarda namoyon bo'ladi. Ulug' mutafakkirning hajga borish orzusi asarda shu qadar go'zal ifoda etilganki , o'qib hayron bo'lasan , kishi, ammo bu orzu Navoiy uchun armon bo'lib qoladi.

Asarda Oybek Navoiy obrazi orqali chinakam vatanparvarlikni ko'rsatib bergan. Shuningdek, o'sha davr Hirot va Hurosonda temuriy shahzoda Husayn Bayqaro zamonida ro'y bergan adolatsizliklar, ota va bola o'rtasidagi ziddiyatlar, Mo'min mirzoning o'ldirilishi, toju taxt uchun kurashlar, xalq obodonchiligi yo'lidagi tinimsiz izlanishlar yaqqol tasvir etilgan. Navoiy o'zinig insoniy fazilatlarni ulug'lashi, qadriyatlarga sodiqligi, doimo yurt uchun qayg'urganligi tahsinga loyiqdir.

Shu o'rinda Navoiyga hamfikir bo'lgan obrazlarni ham aytib o'tishimiz darkor. Bular: Sultonmurod , Zayniddin , Arslonqul, Dildor, Mo'min Mirzo, Jomiy kabi obrazlardir.

Navoiyning ulug' g'oyalariga qarshi chiqib, unga hasad qilgan salbiy obrazlar sifatida Majididdin, To'g'onbek, Nizomiddin kabi asar qahramonlarni aytishimiz mumkin.

Navoiy doimo o'z ona tili turkiy til bilan faxrlanib yuradi, uning ravnaqi uchun hamisha izlanishlar qilganligi ham romanda adib e'tiboridan chetda qolmagan. Navoiyning turkiy tilda birinchi bo'lib "Xamsa" yaratganligi buning yaqqol dalili bo'la oladi. Romanni o'qigan kitobxon tarixiy haqiqatning badiiy to'qima obrazlar bilan uyg'unlashib yaxlitlik kasb etganiga guvoh bo'ladi.

Darhaqiqat, "Navoiy" romani o'zining badiiy - estetik qimmatini, mazmun-mohiyati, badiiy - tasviriylar vositalarga limmo-limligi, voqealarning izchilligi, taixiy haqiqatning ko'zgusi bo'la olganligi, qahramonlarning bir-biri bilan, ya'ni to'qima va tarixiy obrazlarning uyg'unlashganligi bilan ham yuksak tahsin va e'tiroflarga loyiq asardir. Shu bois ham bu asr mana necha yillarki, o'z qadr-qimmatini yo'qotgan emas, yo'qotmaydi ham. Chunki chinakam badiiy san'at asari hech qachon o'lmaydi. Bunday asarlarni xalq unutmaydi. Oybekning o'zbek mumtoz adabiyotida yorqin siymo, ulug' mutafakkir sanalgan Navoiy obrazini go'zal tasvirlab bera olgan bu romani mangu yashayveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Mirzayev S. XX asr o'zbek adabiyoti . T-2004
- 2.Umarov H.Adabiyot nazariyasi. T-2004
- 3.Boboyev T.Adabiyotshunoslik asoslari. T-2002
- 4.Oybek .Navoiy romani. T-1963
- 5.O'zbek tili va adabiyoti jurnali .2005-yil sonlari
6. O'zbek milliy ensiklopediyasi. T-2000, 5-tom.
7. Sodiq S. Yangi o'zbek adabiyoti . Ma`ruzalar matni , T-1999